

В. Д. БАРАН (Київ)

Княжий Галич в історії України

Княжий Галич — одне з найдавніших міст України. Виник як один з центрів прикарпатського племені хорватів. Своє значення економічного та культурного центру утримує при князях Ростиславичах, яким прикарпатські землі дісталися за рішенням Любецького з'їзду 1097 р.

У середині XII ст. при Володимирку Володаревичу Галич стає столицею Галицького князівства, а наприкінці 1199 р. — столицею Галицько-Волинської держави Романовичів. Напередодні монголо-татарського лихоліття її межі сягають Києва і Київської землі. Воевода Данила Галицького Дмитро знаходився в лавах оборонців Києва під час татарського штурму в грудні 1240 р.

Поступово Галицько-Волинське князівство стає спадкоємцем Києво-Руської держави й утримує її до середини XIV ст. Галич перебирає на себе роль наступника розореного татарами Києва.

Н. Полонська-Василенко справедливо відзначає, що Данило Галицький “почував себе наступником влади київських князів”, а Галицько-Волинська держава стала спадкоємницею Київської Русі, зайнявши “...почесне місце серед європейських держав”¹.

Саме в цьому полягає історичне значення Галича і Галицько-Волинських земель в історії української державності.

Перша писемна згадка про давній Галич належить нотарію угорського короля Бели. У ній зазначено, що у 898 р. галицький князь приймав угрів та їхнього вождя Алмоша, які дісталися Прикарпаття по дорозі в Панонію². Ця згадка підтверджена археологічними матеріалами. У 1937 р. на південній окраїні давнього Галича виявлено декілька поховань IX—X ст. угорських воїнів, а на його східній окраїні — скарб кувачівних монет X ст. Цим століттям датуються археологічні матеріали, знайдені у підніжжі галицьких укріплень у с. Крилосі та деяких житлових об'єктах³. Отже, в IX—X ст. Галицьке городище на Крилоській горі над р. Луквою вже існувало⁴. В той час на верхньому Подністров'ї та у верхів'ях Західного Бугу

з'являється і ряд інших городищ аналогічних Крилоському: Стільське, Плісеське, Підгородівське, що були великими економічними й адміністративними центрами хорватського племінного об'єднання⁵.

Передісторія Галицької землі починається з глибокої давнини. На Верхньому Подністров'ї, зокрема в околицях Галича, виявлені палеолітичні стоянки, що існували 80—60 тисяч років тому. Після заселення первісною людиною верхів'їв Дністра життя тут ніколи не припинялося. В неолітичну епоху в найближчій окрузі майбутнього Галича жило населення культури лінійно-стрічкової кераміки, яке вперше на цій території почало користуватися глиняним посудом власного виробництва. В околицях Галича відкриті поселення високорозвинутої трипільської культури доби енеоліту, яка на берегах Дністра і Дніпра проіснувала близько 1500 років (IV — перша половина III тис. до н. е.) і залишила багату спадщину, зокрема, традиції землеробства, що збереглися до наших днів.

Не менш значимі пам'ятки й культури шнурової кераміки або бойових топорів III тис. до н. е., з якою дослідники пов'язують герmano-балто-слов'янську племінну спільноту, що становила значну частину індоєвропейського світу. Поселення в с. Комарові поруч з Галичем дало назву культурі бронзової доби (II тис. до н. е.), яка, що вповні можливо, вже належала праслов'янським племенам. У ранньозалізну добу тут існувало багато поселень, що входили в культуру фракійського гальштату. З давньослов'янським населенням зв'язані пам'ятки волино-подільської (II — початок III ст. н. е.) та черняхівської культур (III — перша половина V ст. н. е.), що відкриті й в околиці м. Галича⁶.

Відкриттям європейського значення є виявлення і дослідження на Верхньому й Середньому Дністрі пам'яток склавівів, які в інтеграції з антами стали безпосередніми предками українського народу. Ці пам'ятки відносяться до V—VII ст. н. е. У ці хронологічні рамки потрапляє й опублікований Я. Пастернаком скарб кінця VI—VII ст., випадково знайдений на полях с. Крилоса у 1908 р. Нікому з археологів не вдалося встановити точного місця знахідки. Однак наявність в його складі коштовної позолоченої чаші, срібних і бронзових браслетів та інших цінних речей свідчить про те, що на території с. Крилоса у той період вже існувало поселення, а можливо, укріплене городище, яке започаткувало виникнення хорватського племінного центру, що у XII—XIII ст. став столицею Галицько-Волинського князівства. В усякому разі, таких багатих знахідок не виявлено археологами ні на жодному із слов'янських поселень V—VI ст. на Дністрі⁷.

Коли в майбутньому археологам вдасться встановити місцезнаходження скарбу і зв'язати його із сучасним йому поселенням чи городищем, то хронологічні рамки історії давнього міста Галича будуть розширені ще принаймні на 200—300 років. Тим більше, що усі найранніші поселення склавівів кінця IV—V ст. знаходяться на Верхньому та Середньому Дністрі й у верхів'ях Пруту в межах майбутньої Галицької землі. Саме тут утверджується самоназва слов'ян, оскільки склавіни (Sklavus) — це її латинізована форма, зафіксована у писемних джерелах. Одне із склавінських племен — дуліби-волиняни у VI—VII ст. н. е. утворюють одне з перших напівдержавних східнослов'янських об'єднань на чолі з князем Маджаком, відоме арабському автору X ст. Аль-Масуді.

Отже, утвердження самоназви слов'ян, їх вихід на історичну арену Європи, а також зародження перших паростків нашої державності беруть свій початок на майбутніх Галицько-Волинських землях.

Літописні згадки про Галич з'являються досить пізно, лише у 1140—1141 рр. Вони зв'язані з важливими подіями в історії Галицької землі. В

40-х роках XII ст. Володимирко Володаревич поступово поширив свою владу на Звенигородське, Теробовельське, Перемишльське князівства і тим самим завершив об'єднання Галицьких земель. У 1141 р. він переніс свою столицю із Звенигорода до Галича⁹. Під 1152 р. в Іпатіївському літописі описуються події, пов'язані з посольством київського князя Із'яслава, що прибуло в резиденцію Володимирка Володаревича та його раптовою смертю. Переговори, які вів посол Петро Бориславич з Володимирком, не мали успіху. Посол від'їхав до Києва по дорозі на Бовшів (де археологами у 1962—1963 рр. відкрито поселення X—XIII ст.). За ним спостерігав галицький князь з галереї, що поєднувала княжі палати і придворну церкву Спаса. Фундаменти цієї церкви відкриті у 1882 р. священником із с. Залукви Л. Лаврецьким на одному з галицьких городищ в урочищі Карпиця¹⁰. Подальші археологічні дослідження та літописні відомості дають підстави вважати, що саме на цьому городищі знаходився перший двір князів Ростиславичів. Звідси найкраще видно дорогу на Бовшів, тут підготовлено площу і розпочато будівництво Успенського собору на Крилоській горі.

В часи Володимирка Володаревича було написане Галицьке Євангеліє.

Особливої могутності Галич і Галицька земля досягли за князювання сина Володимирка — князя Ярослава Осмомисла (1152—1187 рр.). Він переносить княжу резиденцію з городища в ур. Карпиця на Крилоську гору, що займає вигідне стратегічне положення з точки зору оборони міста. Вона розташована у межиріччі Лукви і Мозолевого Потоку й домінує над усіма галицькими висотами. Тут князь Осмомисл будує новий княжий палац і продовжує будівництво Успенського кафедрального собору, розпочате за життя його батька; проводить реконструкцію старих укріплень, закладених ще племінними князями в X ст., і будує нові.

Ярослав Осмомисл — видатний державний діяч, мудрий політик. Він не захоплюється воєнними подвигами, дбає про укріплення кордонів князівства і розширює свої впливи, підтримує внутрішню стабільність та розвиває ремесла і культуру. Землі його князівства простяглися від Карпат і гирла Дунаю на південному Сході до Сяну на Заході. “Був же він князь мудрий і красномовний..., поважний в усіх землях..., навів лад у землі своїй...”, — пише про нього літописець¹¹.

Із захопленням оцінює державну діяльність Осмомисла автор “Слова о полку Ігоревім”:

“Галицький Осмомисле Ярославе, високо сидиш ти на златокованому столі, підпер гори Угорські своїми залізними полками, заступив королеві путь. Слава про тебе тече землями... Києву відчиняєш ворота...”^{11a}.

Особливо важливий етап в історії Галичини та її столичного міста Галича зв'язаний з іменем Романа Мстиславовича. Він наприкінці XII ст. об'єднав Галицькі та Волинські землі, куди на короткий період увійшла навіть Київщина. На жаль, його намірам реформувати всю політичну систему роздрібненої Київської держави не судилося здійснитися. Князь Роман Мстиславович, який був визначним політичним діячем свого часу, загинув у 1205 р. під час походу на Польщу.

Після його смерті настав складний період в історії Галицько-Волинської держави, коли не без вини галицького боярства угорські та польські феодали захопили край. Угри опинились у Галичі, а Лешко Краківський приєднав до своїх володінь Перемишльську волость разом з м. Перемишлем.

Повернути всі утрачені землі судилося його сину — князю, а потім королю Данилу Романовичу, прозваному Галицьким. Лише талант політичного діяча і незламна воля дали змогу Данилу оволодіти спадщиною свого

батька. Він у час його загибелі був малолітнім хлопчиком, який разом із своїм молодшим братом Васильком та матір'ю Анною поневірявся деякий час по чужих краях.

Перед монголо-татарською навалою фактично всі землі Галицько-Волинської держави, а також Київ опинилися під управлінням князя Данила. Заволодівши Києвом, Данило Галицький не переносить туди свою резиденцію, а садить у давній столиці Русі свого намісника боярина Дмитра. Цей політичний акт можна розглядати як фіксацію факту, що Київ уже давно втратив статус загальнодержавної столиці. Тепер правонаступником Києва стає Галич як столиця Галицько-Волинської держави.

Данило Галицький — визначний державний правитель проводить вмілу політику з татарськими ханами, підвищує рівень економічного та культурного розвитку своєї держави, авторитет столичного міста Галича. Тут при дворі писалися закони, укладалися державні документи. У Галичі написані перші рядки Галицько-Волинського літопису, у стольному місті творив книжник Тимофій, його оспівував співець Митуса. Данило Галицький закладає нові міста, зокрема Холм, куди наприкінці князювання переносить свою резиденцію, та Львів, який і сьогодні милує нас багатством та красою середньовічної архітектури.

Після монголо-татарського іґа Галицько-Волинське князівство майже півтора століття утримувало українську державність, яку збудували такі визначні його володарі, як Володимирко Володаревич, Ярослав Осмомисл, Роман Мстиславович та Данило Романович Галицький, 800-річчя від дня народження якого в цьому році відзначає Україна.

Зруйнований у 1241 р. монголо-татарами Галич поступово починає занепадати. Як згадувалося вище, Данило Галицький переносить столицю в Холм, згодом значення економічного й культурного центру набуває м. Львів.

З 1303 р., вірогідно за традицією, Галич стає місцем перебування єпископії, а згодом — Галицької Митрополії. На місці давньої Галицької пристані на Дністрі поступово виростає нове містечко, яке до сьогодні зберегло назву славної княжої столиці. На місці Митрополії і столичної кріпості залишилося невелике село з назвою Крилос.

Ще й досі ведеться дискусія щодо походження самої назви “Галич”. Існує ряд версій, більшість яких викладені у праці Я. Пастернака “Давній Галич”. Ми у світлі нових археологічних джерел схилиємося до концепції М. Грушевського, за якою місто отримало свою назву від імені його засновника, захороненого у Галичиній могилі.

Не менш дискусійним є питання, на якому з чотирьох городищ, розмішених на території міста-поліса, що розкинулося між Дністром та його притоками Лімницею і Луквою з Мозолевим потоком, знаходилися резиденції князів. Уже перший дослідник давнього Галича А. Петрушевич більше як сто років тому поставив і спробував відповісти на це питання. Оглянувши руїни його храмів, висунув припущення, що княжий Галич знаходився на Замковій горі сучасного Галича, а церкву Різдва Христового вважав кафедральним собором Пресвятої Богородиці¹².

Інші дослідник — І. Шараневич, а за ним М. Грушевський — припускали, що княжі двори знаходилися на городищах між річками Лімницею, Луквою та Дністром. Нині на основі археологічних досліджень можна вважати, що двір Володимирка Володаревича знаходився на городищі в урочищі Карпиця, де було відкрито церкву Спаса. Його син Ярослав Осмомисл переніс княжий дитинець на Крилоську гору. Це було встановлено Я. Пастернаком після дослідження фундаментів Успенського кафедрального собору¹³. Нині поряд з цим собором розпочалися розкопки дерев'я-

них фундаментів можливого княжого палацу, відкритих поруч з вимощеним каменем двором біля Успенської церкви. Ці відкриття, зроблені Б. Томенчуком, Ю. Лукомським та автором цієї публікації, одночасно спростовують концепцію про можливість існування княжого палацу в урочищі Золотого Току, висунуту Я. Пастернаком і підтриману багатьма сучасними йому археологами та істориками. Жодній з галицьких археологічних експедицій не вдалося виявити там слідів монументальних споруд. Серед знахідок із Золотого Току переважають речі сакрального призначення, в тому числі єпископські печатки. Можливо, найближчі до істини ті археологи, які схиляються до думки, що тут існував монастир з дерев'яними будівлями, де ці речі вироблялися¹⁴.

Історична топографія давнього міста Галича дуже складна і вимагає хронологічно-просторового поділу. Сьогодні, у світлі багаторічних археологічних досліджень, можна не сумніватися лише в тому, що в періоди найвищого піднесення Галицько-Волинської держави за Ярослава Осмомисла та Данила Галицького княжі резиденції знаходилися на найкраще укріпленому та стратегічно вигідному городищі у теперішньому с. Крилосі. Резиденція Романа Мстиславовича знаходилася над Дністром, на городищі, поряд з церквою св. Пантелеймона.

Таким чином, три з чотирьох давньоруських городищ на території давнього Галича — “Карпиця” при Володимирку Володаревичу, “Шевченкове” при Романі Мстиславовичу та “Крилоська горка” при Ярославові Осмомислу, Данилові Галицькому й їх наступниках були місцем княжих резиденцій. Навколо них, а також четвертого городища на Замковій горі, де вже з XI ст. могла знаходитися садиба-замок одної з впливових старих хорватських княжих, а потім боярських династій формувалися великі землеробсько-ремісничі подоли з вічевими та торговими площами, церковними храмами, дерев'яно-земляними укріпленнями. Економічна міць та політичний вплив галицького боярства на державні процеси, засвідчені Літописом, підтверджують факти розміщення княжих дворів. Вони вказують, що перші немісцеві князі (з династії Ростиславовичів — Володимирку Володаревич у 1141 р. та Романовичів — Роман Мстиславович у 1199 р.) не наважувалися закладати свої резиденції на стратегічно найвигіднішому, а тому найпрестижнішому Крилоському городищі. Його займали лише їх наступники, після укріплення княжої влади.

Княжий Галич XII—XIII ст. — це велике середньовічне місто, що складається з декількох топографічно виділених районів, з могутніми багаторядними укріпленнями, десятками християнських білокам'яних храмів, розвинутими різновидними ремеслами, торгівлею; великий політичний, культурний, економічний, адміністративний центр південно-західної частини Русі-України. Сьогодні — це унікальна історико-археологічна пам'ятка всеукраїнського та світового значення. На відміну від інших українських міст, де культурний шар минулих століть у переважній більшості вже знищений або порушений сучасними будівлями, підземними комунікаціями та дорогами, княжий Галич ще зберігає скарби матеріальної культури.

Важливою невід'ємною частиною давнього Галича є багата церковна монументальна архітектура. В центрі — кафедральний собор Успення Пресвятої Богородиці, заснований Ярославом Осмомислом, а навколо нього та в численних пригородах близько трьох десятків церков, п'ятнадцять з яких установлено і досліджено. Церковна архітектура XII—XIII ст. окреслює територію цього великого міста. Фундаменти Успенського собору були відкриті Я. Пастернаком і досліджені у 1936—1939 рр. Їх пошуки були нелегкими. Лише десятий шурф був результативним. Але, натрапив-

ши на фундаменти та залишки підлоги, дослідник упевнився, що перед ним “останки найбільшої княжої будівлі Галицько-Волинської держави, яких довгі десятки літ шукали попередники”. Храм був відкритий повністю. Він, за даними Я. Пастернака, був лише на півтора метра коротшим і настільки ж вузким від Софіївського собору у Києві. Крім того, Успенський собор виявився триабсидним, а Софія Київська має п’ять абсид. У притворі храму був виявлений кам’яний саркофаг з останками князя Осмомисла, при якому завершилося його будівництво. В 1939 р. перед прибуттям у Галичину Червоної армії, Я. Пастернак заховав останки князя у крипті храму св. Юрія у Львові. Сьогодні стоїть питання, де вони мають бути перезахоронені.

Поруч із саркофагом Ярослава Осмомисла було відкрите поховання молодої дівчини чи жінки в дерев’яній труні. На думку дослідника, це — княжна, дочка Осмомисла, про яку немає ніякої писемної згадки. Детальний опис, графічна і фотодокументація, широкі аналогії, зроблені Я. Пастернаком, а також аналіз виявленого матеріалу відкривають перед нами величезний образ Собору — найбільшої святині давнього Галича. У монографії “Старий Галич” наводиться також коротка характеристика усіх інших галицьких храмів, відкритих у ХІХ — на початку ХХ ст. попередниками Я. Пастернака, зокрема Л. Лаврецьким. Самобутня галицька архітектурна школа ХІІ—ХІІІ ст. справила великий вплив на розвиток архітектури Русі. Цей вплив спостерігається навіть у Володимиро-Суздальській окраїні Київської держави.

Церква Пантелеймона на городищі в с. Шевченкові, ґрунтовно досліджена Й. Пеленським, зазнавши ряд перебудов, сьогодні реконструйована за проектом відомого архітектора І. Могитича. Можливо, доцільно було б реконструювати і невеличку церкву святого пророка Іллі, фундаменти якої прекрасно збереглися. Не впевнений у потребі негайної реконструкції Успенського собору.

Окремої згадки вимагають дослідження Я. Пастернака на Золотому Тоці крилоського дитинця у 1938—1939 рр. Тут учений провів розкопки відносно невисокого земляного валу і відкрив досить значну площу на Плато, виявив ряд господарських ям, зібрав чимало кераміки ХІІ—ХІІІ ст., металевих виробів переважно сакрального призначення, єпископські печатки. Незважаючи на те, що ніяких слідів наземних будівель, які вказували б на існування тут княжого палацу чи церкви Спаса, Я. Пастернаком не виявлено. Він був упевнений, що саме тут знаходилася резиденція з придворною церквою Володимирка Володаревича.

Слідів замку, ні церкви на Золотому Тоці не знайшли і наступні дослідники: М. К. Каргер, В. В. Ауліх, Ю. В. Лукомський і Б. П. Томенчук разом з нами. Можна вважати, що їх тут і не було. Аналіз усіх відкриттів на території давнього Галича схиляє до думки, що двір Володимирка з церквою Спаса знаходився в ур. Карпиця, про що йшлося вище.

Окремий розділ у книзі Я. Пастернака “Старий Галич”, присвячений його розкопкам на “Монастирищі Юрівському” у 1939 і 1941 рр. Тут відкрито ряд виробничих комплексів: бронзоліварних, ювелірних, склоробних і двоярусну гончарну піч. Знайдені бронзові шлаки, матриці, відходи виробництва, заготовки. Я. Пастернак називає Юрівське “промисловим комбінатом” давнього Галича.

Ще й сьогодні стоять високі насипи одно-, дво- і трирядних валів дитинця на Крилоській горі. Вони разом з прилягаючими до них глибокими ровами, що опускаються до ярів Мозолевого потоку та в протилежний бік до річки Лукви, творили багаторядну оборонну систему Крилоського дитинця. Їх дослідження, проведені нами та Б. Томенчуком, показали, що

оборонні лінії були закладені наприкінці X—XI ст. Основна середня фаза із спаленими татарами у 1241 р. дерев'яними клітьми датується XII—XIII ст., а остання, пізня фаза, припадає на кінець XV—XVII ст. Остання підсіпка валу виділяється наявністю в її основі кам'яної вимостки, яка замінила дерев'яні кліті. Ця документальна стратиграфія відображає три етапи в розвитку самого міста-столиці: племінний, княжий, митрополичий.

У 1995—1996 рр. на західному ескарпі внутрішньої оборонної системи навпроти Успенського собору відкрито виразні сліди у вигляді стовпових ям великої двоповерхової будівлі-гридниці розміром 15 26 м. Судячи з виявленого нами матеріалу (шпори, стремена, наконечники стріл, писало, велика кількість амфорної тари для вина), у ній розміщувалася княжа дружина-військова —залога столярного міста.

Найбільш масовими на Крилоському городищі, а також на посадах виявилися залишки жител рядових давньогалицьких громадян. Вони розсіяні по всій площі городища і виявлені в більшості розкопів. У їх заповнені знайдено велику кількість кераміки, знярядь праці, прикрас, що датуються від IX ст. до XII ст. включно. Житла являють собою напівземлянки чотирикутної підквадратної форми розміром 3,5 3,8; 4 4; 4,5 5 м, вкопані у глиняний материк на 0,5—1 м. У кожному з відкритих жител була піч, складена із спеціально підібраної крупної гальки, що товстим шаром покриває дно річки Лукви. В багатьох житлах, які згоріли, збереглися нижні вінця плах від дерев'яних зрубів.

Перше таке житло X ст. було відкрите Я. Пастернаком під час дослідження довкілля Успенського собору у 1939—1941 рр. Виявлена в ньому піч-кам'янка заінтригувала дослідника. Він інтерпретує її як вогнище в лазні. Нині, коли на Крилоській горі досліджено близько трьох десятків жител — напівземлянок з печами, складеними з каменя, а на території України — декілька сотень, сумніви щодо їх призначення відпали. Більше того, встановлено, що житла — напівземлянки з печами-кам'янками вперше з'являються у Подністров'ї вже у кінці IV ст. н. е. Вони існують як провідний тип у наступні століття, а в період Києво-Руської держави як один з типів житла до XII ст. включно. Нанесені на історико-географічні карти, вони маркують шляхи розселення слов'ян з Північного Прикарпаття на території Середньої і навіть Західної Європи. Наприклад, у IX—X ст. житла-напівземлянки з печею-кам'янкою відомі на слов'янських поселеннях у регіоні між Гамбургом і Любеком¹⁵.

Видатною пам'яткою давнього Галича є Галичина могила в ур. Качків, згадана на сторінках Літопису під 1206 р. Перші її дослідження, проведені професором Варшавського університету Т. Зам'єндзким ще у 1883 р., не дали результатів. Безуспішними були її повторні розкопки у 1912 р. Й. Пеленським та 1934 р. Я. Пастернаком. Лише у 1991—1992 рр. нами і Б. Томенчуком відкрито поховання у дерев'яному довбаному човні довжиною 3,3 м, шириною 1,4 м, вкладеному у спеціально викопану під нього яму. У носовій частині човна знайдено комплекс речей — спорядження знатного воїна: позолочений щит, бойовий ніж — скрамасакс, наконечник дротика, наконечники стріл, три сокири, що використовувалися як для обробки дерева, так і в бою, тесло, залізну пластину з двома кільцями і двома парами стрижнів, які кріпилися до борту човна. Човен зверху був покритий тканиною — парчею з вплетеними позолоченими нитками. У човні не виявилось лише урни з кальцинованими кістками. Вона, очевидно, була викинута, коли в часи Першої світової війни у кургані над похованням був споруджений великий військовий бліндаж. Поховання, за знайденими у ньому предметами, датується кінцем X ст. і хронологічно

відповідає першому етапу спорудження оборонної системи Галича. Все це, а також саме спорудження на найвищій точці Крилоської гори такого величного кургану (висота 9 м, діаметр основи 26 м), згадка його у Літописі під назвою “Галичиної могили” дають підстави вважати, що у ньому міг бути захоронений знатний воїн, можливо, князь-засновник міста, від імені якого воно отримало свою назву. Зараз могила реконструйована і відкрита для огляду¹⁶.

Археологічні дослідження показали, що у давньому Галичі було розвинуте бронзоліварне та ювелірне виробництво з використанням дорогоцінних металів, залізообробне ремесло, гончарство, зокрема, виготовлення високо художніх глиняних плиток, якими устелені підлоги галицьких храмів, косторізне та деревообробне ремесло, каменярство тощо. Ремісничі майстерні переважно зосереджені на посадах у підніжжі Крилоської гори. Дві майстерні із складами виявлені В. В. Ауліхом у 1980—1981 рр. у південній частині самого Крилоського городища, на його стріліці. В комо-рі ювеліра знайдено 142 цілих глянців тигельків і 15 фрагментів, бронзові матриці (8 штук), три кам’яні та дві бронзові іконки, пряжки, застібки, бляшки, привіски, цілу бронзову посудину, шахову фігурку ферзя зі слонової кістки, уламки панікадила, 6 уламків хрестиків-енколпівнів, дві залізні сокири, замки, ключі, кам’яні бруски, свинцевий тягарець, 31 фрагмент скляних різнокольорових браслетів і фрагменти глиняного посуду XII ст. В одному із жител-напівземлянок XII—XIII ст. на цій же ділянці знайдено плужне чересло, фрагменти кольчуги, дві коси, 3 сокири, свердло, ножі, зіпсовані шпори і стремена, кінські пута, заготовки пластин, намистини, 7 точильних брусків, 91 фрагмент скляних браслетів, кістяний нако-нечник стріли.

Археологічні дослідження давнього Галича продовжуються.

В 1997 р. почалися розкопки нової ділянки між Успенським собором та Митрополичими палатами. Вже відкрито згаданий вище вимощений білим каменем двір, що прилягає до великої монументальної дерев’яної споруди, окремі секції якої розчищені на глибині більше двох метрів. Вони позначені могутніми дубовими підвалинами. Є всі підстави вважати, що цього разу археологічна експедиція, до складу якої входять працівники Прикарпатського університету, Інституту археології та Інституту українознавства НАН України, Галицького національного заповідника, Івано-Франківського краєзнавчого музею при державній фінансовій підтримці, доведуть до успішного завершення дослідження об’єкта, який можна вважати палацом галицьких князів, у тому числі і Данила Галицького.

За межами палацу у підніжжі валу в 1999 р. відкрито приміщення, де на одному рівні знаходилося 15 великих глиняних печей діаметром 1,5 м господарського призначення. Його можна вважати княжою кухнею. Це приміщення ще також повністю не розкрито і вимагає дальших досліджень.

Таке велике ранньо-середньовічне місто, як давній Галич вимагає постійного стаціонарного археологічного вивчення. Затрати на його польові дослідження в багато разів перебиває зібраний археологічний матеріал — свідомство величчя одного з найстаріших економічно-культурних центрів Київської Русі, столиці Галицько-Волинської держави.

¹ К а л а к у р а Я. С. Новітня історіографія Галицько-Волинської держави // Галич і Галицька земля в українському державотворенні. — Івано-Франківськ, 1999. — С. 98—99.

² Anonymi Belae Regis Notavii de gestis Hungarorum liber II. Are cuitatibus lodomeria et galici — in Scriptores rerum Hungaricarum. — Budapestini, 1937. — Т. II.

³ А у л і х В. В. З історії літописного Галича // Дослідження з слов'яно-руської археології. — К., 1976. — С. 120—134; Б а р а н В., Т о м е н ч у к Б. Підсумки досліджень Галицької археологічної експедиції в 1991—1996 рр. // Зб. Галич і Галицька земля. — Київ—Галич, 1998. — С. 10—17.

⁴ Т о м е н ч у к Б. Три періоди розвитку історичної топографії давнього Галича // Галичина. — Івано-Франківськ, 1997. — С. 19—28.

⁵ Там же. — С. 20.

⁶ Б а р а н В. Д. Давні слов'яни. — К., 1998. — С. 6—10, 193—203.

⁷ П а с т е р н а к Я. Коротка археологія західноукраїнських земель. — Львів, 1932. — С. 56; табл. XV. Б а р а н В. Д. Ранні слов'яни між Дністром і Прип'яттю. — К., 1972. — С. 196—197.

⁸ К л ю ч е в с к и й В. О. Курс русской истории. — М., 1987. — Ч. 1. — С. 103—104.

⁹ Полное собрание русских летописей. — СПб. — Т. 2. — С. 308.

¹⁰ S z a g a n i e w i e c z I. Trzy opisy historyczne staroksiążęcego grodu w r. 1860, 1880 i 1882. — Lwow. 1883.

¹¹ Літопис Руський. — К., 1989. — С. 345.

^{11a} Там же.

¹² П е т р у ш е в и ч А. Критико-історическіе розсуждения о наддністрянском Городе Галичі і его достопамятности // Вестник Народного Дома з року 1882, ч. 1. — Львов, 1883.

¹³ П а с т е р н а к Я. Три періоди розвитку історичної топографії давнього Галича // Галичина. — № 1. — Івано-Франківськ, 1997. — С. 19—28; й о г о ж. “Старий Галич”. — Львів, 1943.

¹⁴ Т о м е н ч у к Б. Там же. — С. 23.

¹⁵ Б а р а н В. Д., Т о м е н ч у к Б. Підсумки досліджень Галицької археологічної експедиції в 1991—1996 рр. // Зб. Галич і Галицька земля. — Київ—Галич, 1996. — С. 10—17.

¹⁶ Автор ознайомився з відкритими підквадратними житлами-напівземлянками на слов'янському поселенні з IX—X у с. Козель у Шлезвіч-Гольштінії під час його розкопок проф. Мюллером Вілле.

* * *